

Toruń, 3 VII 2019 r.

dr hab. Anna Gęsicka
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Katedra Filologii Romańskiej
ul. Bojarskiego 1, 87-100 Toruń
ages@umk.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Alicji Bańczyk
*L'exercice du pouvoir au Moyen Âge d'après quelques chansons de geste (le cycle des barons
révoltés) et leurs remaniements postérieurs,*
napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Piotra Tylusa,
Kraków 2019, ss. 234.

1. Temat i struktura pracy

Pani mgr Alicja Bańczyk w swojej rozprawie zajęła się zagadnieniem fundamentalnym dla funkcjonowania średniowiecznego społeczeństwa feudalnego, a i niezmiennie ważkim dla wszystkich późniejszych epok, jakim są uwarunkowania sprawowania władzy. Jako podstawę źródłową przyjęła teksty kilku pieśni rycerskich z XII-XIII wieku wliczanych do tzw. cyklu *barons révoltés* (zbuntowanych baronów) oraz ich późniejszych prozatorskich wersji (*mises en prose*). Są to: *Renaut de Montauban*, *la Chevalerie d'Ogier de Danemarche*, *Raoul de Cambrai*, *Doon de Mayence*, *Girart de Roussillon* et *Gormont et Isembart*.

Wybór źródeł wydaje się ze wszech miar przekonujący, gdyż, jak za autorytetem profesor Anny Drzewickiej i innych badaczy stwierdza Autorka, ten cykl, skoncentrowany na temacie rewolty, w szczególny sposób obrazuje nie tylko najważniejsze wymiary, lecz także ograniczenia w średniowiecznym sprawowaniu władzy.

Układ pracy jest starannie przemyślany, czego dowodzi podział treści na precyzyjnie wyszczególnione podrozdziały anonsujące czytelnikowi już od pierwszego rzutu oka bogactwo materii, jaką Autorka objęła swoją refleksją. Praca zatem składa się ze wstępu, dwóch

obszernych części podzielonych na rozdziały, konkluzji oraz bibliografii. Dołączono też streszczenia w języku polskim i angielskim.

2. Treść i metoda

We *Wstępie* („Introduction”) wyczerpująco nakreślono stan badań dotyczący tytułowej problematyki pozycji monarchy i uwarunkowań sprawowania władzy w feudalnym społeczeństwie oraz wskazano rozmaite inne obszary od zawsze interesujące badaczy. Autorka w pierwszych akapitach słusznie odnosi się do ważnej kwestii traktowania tekstu literackiego (tu – *chanson de geste*) jako zwierciadła rzeczywistości historycznej (tu – porządku polityczno-prawnego). Ufna w zdanie autorytetów, na które się powołuje, wykazuje świadomość delikatnych granic i możliwych pułapek interpretacyjnych. Uprzedza wyraźnie, że zamierza traktować źródłowe teksty tylko jako pewne odzwierciedlenie „polityczno-prawnej mentalności ich autorów” (s. 6), a także poznawczo bardzo ważne, złożone świadectwo percepcji instytucji prawnych, ich „ducha”. Wyraziście formułuje dwupoziomą tezę pracy, której celem ma być, po pierwsze, zbadanie w literackiej aktualizacji, w jaki sposób czynniki natury prawnej – zdeterminowane jednakże istotnymi czynnikami społeczno-politycznymi i mentalnymi – wpływają na średniowieczny sposób sprawowania władzy („C’est à cette problématique que nous voulons consacrer cette thèse, en envisageant d’observer à travers les chansons de geste comment les éléments de nature juridique, modelés aussi par d’autres facteurs comme les réalités socio-politiques ou les mentalités médiévales, influençaient l’exercice du pouvoir”, s. 8) oraz, po drugie, zwrócenie uwagi na uwarunkowaną kulturowo transformację pewnych motywów w późniejszych formach literackich opowiedzianych historii („Notre étude ne sera toutefois pas limitée aux seules chansons de geste, car nous voulons également observer comment certains motifs ont été transformés au cours des siècles, quand le genre épique « devenait anachronique et que les auteurs cherchaient de nouvelles formes pour raconter leurs histoires »”, s. 8). Autorka przekonująco uzasadnia wybór tekstów źródłowych i sformułowanie tematu rozprawy, nakreśla specyfikę badawczego podejścia oraz przedstawia metodę i układ pracy, dobrze uzasadniając swe decyzje.

Część pierwsza pracy nosi tytuł *Instrumenty sprawowania władzy* („Les instruments de l’exercice du pouvoir”). W kolejnych pięciu rozdziałach omówione zostały czynniki wspomagające kontrolę poddanych i zacieśnianie więzów zależności feudalnej, takie jak *consilium* i *auxilium*, tzw. element personalny i rzeczowy tej zależności, relacja między wymierzaniem sprawiedliwości a efektywnością sprawowania władzy, rola małżeństwa w

procesie sprawowania władzy oraz symboliczna potęga rytuału. Część druga pracy, zatytułowana *Granice sprawowania władzy* („Les limites de l'exercice du pouvoir”), omawia w kolejnych czterech rozdziałach następujące czynniki warunkujące sprawowanie władzy : ograniczenia czasowe, ograniczenia przestrzenne, ograniczenia i uwarunkowania rodzinne oraz oblicza i naturę konfliktów w ramach feudalno-wasalskich obligacji. Jak wspomniałam wcześniej, każde z tych zagadnień zostało podzielone w ramach ponumerowanych podrozdziałów na szereg aspektów ukazujących złożoność omawianych kwestii. Spojrzenie Autorki na problematykę władzy jest wielostronne i wielopłaszczyznowe.

W zgrabnej konkluzji Autorka nie tylko syntetycznie podsumowuje wnioski, ale również otwiera refleksję na uniwersalny wymiar omówionej problematyki, w odniesieniu do każdej złożonej sytuacji sprawowania władzy i możliwych konfliktów zobowiązań i interesów.

Sama analiza jest dojrzała. Pani Alicja Bańczyk wie, ku czemu zmierza, panuje w pełni nad materia łą źródłową i krytyczną, poruszając się swobodnie w materii historycznej i prawnej, a także wśród opinii innych badaczy. Porównując stan historyczny z realizacją literacką, dokonuje interesujących spostrzeżeń i dochodzi do ciekawych konkluzji. Bada różnice w sposób szczegółowy i podparty bogatą literaturą przedmiotu. Poddaje cytowane fragmenty interesującej, wnikliwej, autorskiej interpretacji.

Mam jednak pewne uwagi. W całej pracy konsekwentnie Autorka traktuje tekst literacki jako proste, faktograficzne przedłużenie dokumentów, ukazując, jak omawiane historyczne zagadnienie wygląda w *chansons de geste* i w ich późniejszych prozatorskich wersjach. Pomimo zapowiedzi we wstępie, iż w odniesieniu do źródeł literackich będzie posługiwać się metodami analizy i interpretacji tekstu („on travaillera sur les textes littéraires à l'aide des méthodes d'analyse et d'interprétation du texte”, s. 17), nie interesuje jej wymiar bardziej złożony, filologiczny czy formalno-estetyczny. Sformułowany we wstępie zamysł badawczy Autorki został być może zrealizowany wedle jej zamierzeń, niemniej uważam, że jakiegokolwiek pochylenie się nad poetyką tekstów (zauważenie na przykład środków wyrazu lub ich braku, odniesienie się do komentarzy narratora czy użytego słownictwa, itp.) oraz skierowanie jakiegoś porównawczego spojrzenia pod tym kątem na hipo- i hipertekst przydałoby dodatkowej atrakcyjności pracy, która została napisana nie przez historyka, któremu zastosowane spojrzenie wystarczy do udowodnienia tezy, lecz przez filologa-mediewistę, dysponującego dodatkowym atrakcyjnym warsztatem analitycznym. Ponadto nie odniosłam wrażenia, aby w trakcie analizy Doktorantka uwypuklała kwestię, po pierwsze, specyfiki epok, w jakich te różne teksty powstawały, oraz, po drugie, uwarunkowanej kulturowo ewolucji motywów, o której wspominała we wstępie i którą zamierzała zbadać. W świetle tych

obserwacji dotyczących realizacji zamierzeń nie jestem w pełni przekonana co do słuszności uwzględnienia w pracy *mises en prose* jako równorzędnego źródła, jako że ich obecność niewiele nowego w sumie wnosi do analizy.

W odniesieniu do przyjętej metody pracy, zwróciłam uwagę na badawczą autonomię i dojrzałość Autorki, jej znajomość warsztatu historyka literatury. Uważam za bardzo mocną stroną rozprawy właśnie systematyczność i przejrzystość wywodu. Najpierw w oparciu o literaturę przedmiotu (teoretyczne teksty średniowieczne i współczesne opracowania krytyczne) Doktorantka definiuje precyzyjnie swoje rozumienie operacyjnych pojęć, potem wychodzi od teoretycznych opracowań średniowiecznych, aby następnie zestawić ich konkluzje z literackim przełożeniem. Dokonując tej porównawczej analizy, Autorka dostrzega wiele niuansów, „przygląda” się ciekawym przypadkom z wielu stron, dokonuje samodzielnych interpretacji, pozostając jednak konsekwentnie w ramach przyjętych przez siebie założeń.

3. Formalna strona pracy

Rozdziały zaczynają się wprowadzeniem do problematyki, a kończą syntetyczną konkluzją. Na podkreślenie zasługuje metodyczność Autorki, która na kolejnych etapach rozważań, nawet w ramach podrozdziałów, dokonuje podsumowań i wprowadzeń do kolejnej części, co z jednej strony ułatwia czytelnikowi śledzenie jej myśli, a z drugiej – dowodzi, jak dobrze ona sama czuje się w naukowym dyskursie. Formułuje także na bieżąco kolejne nasuwające się jej pytania (s. 182). Pracę niewątpliwie uatrakcyjnijają załączone mapki terytoriów.

Bardzo dobrze dobrane cytaty zawsze poddawane są wnikliwej analizie od kątem omawianego akurat aspektu. Tezy są udowadniane przekonująco, a odpowiedzi udzielane na pytania badawcze wyważone i solidnie podbudowane cytatami i ich interpretacją.

Przypisy nie ograniczają się do odnośników – są bogate, fachowo sporządzone, rozszerzają perspektywę badawczą. Warto z pewnością podkreślić bogatą, wyczerpującą, wielojęzyczną bibliografię, z której Autorka umiejętnie korzysta. Do każdego aspektu analizy wprowadza czytelnika teoretyczny wstęp, w którym pani Alicja Bańczyk omawia zagadnienie w ujęciu historycznym, posiłkując się bogatą literaturą krytyczną. W tekście głównym przywołuje często rozmaite opinie badaczy, zestawiając je ze sobą, ustosunkowując się do nich, uzupełniając o swoje własne spostrzeżenia bądź nawet weryfikując krytycznie ugruntowane przekonania (s. 42 i n.). Bibliografia została sporządzona bardzo starannie, z przejrzystym

podziałem na kategorie tekstów. Zarówno w bibliografii, jak i w przypisach zauważyłam drobne niekonsekwencje zapisu (np. przyp. s. 17, bibl. s. 221), wynikłe być może z wykańczania pracy w pośpiechu.

Odnoszę wrażenie, że styl pracy jest nieco szkolny, co przejawia się w często powracających wyrażeniach typu : „Comme il a été déjà constaté dans cette étude” i „sur la base des exemples évoqués ci-dessus, il est possible de constater / il est bien visible / ....». Na poziomie doktoratu nie jest to jednak specjalnym zarzutem. Generalnie rozprawa napisana została poprawnym, eleganckim i naukowym językiem francuskim, precyzyjnie oddającym to, co Autorka ma nam do zakomunikowania. Czyta się ją z prawdziwą przyjemnością. Tym bardziej uderzają na jego tle pojawiające się błędy, wynikające prawdopodobnie z nieuwagi lub po prostu braku czasu na końcową korektę? Zauważamy je już w spisie treści (*consilim, modalités présentés*). Czasem są to drobne literówki (także w terminach łacińskich, np. *de jure*), dla uniknięcia których wystarczyłoby przepuścić pracę przez program sprawdzający pisownię. Ale zdarzają się też rozmaite błędy gramatyczne, ortograficzne, interpunkcyjne czy niezręczności stylistyczne. Gdyby Autorka zdecydowała się kiedyś na publikację pracy, konieczna byłaby, oprócz innych poprawek, dokładna korekta językowa.

4. Konkluzja

Obecność nieznaczących akcentów krytycznych w recenzji w żaden sposób nie wpływa na moją ocenę, że jest to solidna rozprawa doktorska. Jest to spójne, wnikliwe studium, dostarczające czytelnikowi wiedzy i zapraszające go do refleksji, choćby i miejscami polemicznej. Kreśli szeroki, szczegółowy i uporządkowany obraz badanego zagadnienia. Doktorantka wykazała się umiejętnością analizy i formułowania wynikających z niej wniosków. Stwierdzam, że rozprawa doktorska pani mgr Alicji Bańczyk stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz dowodzi jej ogólnej wiedzy teoretycznej w zakresie omówionego zagadnienia. Tym samym spełnia warunki określone w artykule 13.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym. Wnoszę zatem o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

